

nova perspectiva. Es pot lamentar, aquest lector, d'haver trobat més d'una pedra en el camí, però en línies generals ha avançat amb pas ferm i no s'ha sentit mai perdut.

DAVID GUIXERAS OLIVET
Universitat de Girona

M. Àngels Herrero Herrero, *Àngel o dimoni: la dona valenciana moderna escriu, Llettraferides modernes. Catàleg de les escriptores valencianes dels segles XVI-XVII*, Centre d'Estudis sobre la Dona, Universitat d'Alacant, 2009, 127 pp.

En l'actualitat som nombroses les dones que tenim la possibilitat de veure passar per la impremta algun escrit fruit de la nostra experiència personal o de la pròpia capacitat intel·lectual; aquest fet ens fa oblidar massa sovint que no sempre ha estat així i que l'escriptura, fins i tot la lectura, han sigut considerades activitats perilloses per a una dona. Lectura i escriptura, ambdues, suposaven la descoberta de mons que, descabdellats i teixits a partir de la ment femenina, esdevenien pertorbadors per als interessos de l'home. Comptat i debatut, resultava més convenient mantenir-ne la dona allunyada.

Tenint en compte aquesta premissa, no ha de resultar-nos estrany que quan M. Àngels Herrero —autora del llibre que ressenyem— es va proposar d'estudiar el panorama de la literatura catalana de l'edat moderna, emmarcada dins del Regne de València i cenyida a l'àmbit femení, es trobara amb un buit que calia omplir; un buit que la conduí indefectiblement a preguntar-se si les dones valencianes *modernes* —circumscribint el terme a l'època esmentada— escriuen. En cas afirmatiu, calia formular-se altres qüestions: qui eren aquestes dones? A quina classe social pertanyien? Per què se les havia ignorades?

Llettraferides modernes. Catàleg de les escriptores valencianes dels segles XVI-XVIII pretén ser un primer pas en el camí que ha de servir de resposta als interrogants plantejats. Pel que fa a la darrera de les qüestions, per què s'ha ignorat les dones escriptores d'aquest període, la reflexió d'Herrero, a banda de l'esment a la mal anomenada *Decadència* de les lletres catalanes, se centra particularment en la recreació d'una societat d'arrels medievals mediatitzada pels interessos masculins i amb una maniquea, al temps que

pobra i simplista, concepció de la dona: àngel o dimoni segons se la poguera assimilar a Maria, exemple de virtut, o a Eva, incitadora de pecat.

Més enllà de tot això, la dona moderna, de classe social mitjana o alta, aconsegueix gaudir d'una limitada educació que li permet, en certs casos, agafar la ploma i, amb el temps, assistir a salons on les tertúlies literàries li ofereixen la possibilitat de prendre contacte amb un model de lletres adient al sexe masculí. A més a més, la participació en justes poètiques, ja en el segle XVII, suposen una lenta però progressiva intervenció de la dona en l'àmbit literari.

D'altra banda, Herrero destaca el fet que moltes dones escrivien des del convent; en aquests casos, el paper del confessor com a incitador de l'escriptura i censor d'aquesta resulta altament remarcable i propicia l'augment de dones dedicades a la tasca literària (p. 18). Una tasca, això sí, portada a terme des de l'intimisme que suposa la recreació de la pròpia vida i sentiments dins de l'orde religiós.

Qüestions de caire contextualitzador a banda, M. Àngels Herrero és conscient de l'ampli abast del mot *catàleg*, a què fa referència el títol del seu estudi; per aquest motiu ens fa notar que, tot i que els cinquanta-sis noms d'autores valencianes que ressenya aquest treball puguen semblar un nombre escàs perquè convinga atorgar-li l'etiqueta de *catàleg* (p. 32), ara per ara, no n'hi ha d'altre circumscrit a l'àmbit valencià femení referit als segles XVI-XVIII. D'aquí que remarcuem la importància de l'aportació del llibre que presentem.

Les dificultats a les quals es va haver d'enfrontar l'autora de *Lletraferides modernes* a l'hora d'elaborar el treball són considerables ja que, en un principi, els repertoris bibliogràfics consultables no reportaven més que una vintena escassa de noms: es tracta de catàlegs com ara *A Bio-Bibliography of Eighteenth, Century Religious Women in England and Spain* de Mª José Álvarez Faedo (2005), o *Escritoras de la Ilustración española (1759-1808)* de Mª Pilar Zorroza (1999), per citar dos dels més recents, sense oblidar els *Apuntes para una biblioteca de autoras españolas desde el año 1401 al 1833* de Serrano y Sanz, de referència obligada. Cal tenir en compte que les dades referents a les autores valencianes que ofereixen aquests repertoris són, en moltes ocasions, escasses. L'absència de l'any de naixement i/o de la mort o la consignació del nom adoptat per l'escriptora a l'hora d'entrar en el convent, en comptes del nom real, han dificultat una catalogació per ordre cronològic o alfabètic. Encara més, l'anonimat de molts textos constitueix un altre dels factors que impedeixen la classificació rigorosa de les autores *modernes*, dones que, com ja hem esmentat, amb freqüència residien darrere

dels murs conventuals. És per aquest motiu també que memòries, vides espirituals, diaris o epístoles predominen entre els textos d'autoria femenina, a més de la poesia de caire religiós, com a subgènere d'un gènere intimista per excel·lència i, per tant, considerat tradicionalment apropiat per a ser conreat per les dones. Amb l'objecte de facilitar la consulta de les autores dels textos segons el gènere treballat, *Lletraferides* modernes conté un annex amb un índex en aquest sentit (pp. 105-127).

D'entre les cinquanta-sis escriptores ressenyades, Herrero en destaca especialment dues: Donya Hipòlita Roís de Liori, autora d'una àmplia producció epistolar, i Donya María Igual, a qui la vocació literària impulsà a tastar tots els gèneres (p. 94). Amb tot, és justament vocació literària el que no es pot afirmar que posseïren totes les dones que es fan constar en el catàleg, moltes d'elles abocades circumstancialment a l'escriptura pel seu confessor. És per aquest motiu que, fàcilment, es pot posar en dubte el valor literari dels textos confegits per les preteses lletraferides valencianes; aquest fet, no obstant això, ha de formar part necessàriament d'un altre estudi atés que les dificultats a l'hora d'accedir als escrits són considerables. Així doncs, el catàleg d'autores valencianes de l'Edat Moderna que presenta M. Àngels Herrero no pot deixar constància, de forma taxativa, de la llengua emprada als textos, ja que és possible que aquesta es corresponga o no amb la del títol ressenyat.

Amb tot, i malgrat els inconvenients que comporta l'apropament a una època no massa prolífica per a la literatura catalana —més encara si ens centrem en l'àmbit femení—, resulta evident que aquesta nova publicació del Centre d'Estudis sobre la Dona de la Universitat d'Alacant contribueix a omplir un buit informatiu que, més enllà de proposar un estudi sota la perspectiva de gènere, pretén salvar de l'oblit aquelles autores que, pel fet d'agafar la ploma i escriure, van obrir el camí, de forma incipient però sense marxa enrere, a la literatura catalana escrita per dones. Textos com els de Bárbara Abarca, Sor Maria de Ayala, Sor Beatriz Ana Ruiz y Guill, Donya Ángela Almenar y de Monfort, Donya Luisa de Borja y Aragón i de tantes altres autores, catalogades per M. Àngels Herrero, constitueixen, doncs, una pàgina de la història literària que cal incloure en els nostres llibres perquè així, ratlla a ratlla, podrem reconstruir el camí intel·lectual que van traçar aquelles dones que ens han precedit i que ens han ajudat a ser on ara som.

ISABEL MARCILLAS PIQUER
Universitat d'Alacant